

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Жукова І.В.,
*кандидат наук з державного управління, доцент,
старший викладач кафедри публічного управління
і проектного менеджменту
Державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»,
директор Видавничої групи «Наукові перспективи»
ORCID: 0000-0003-4927-0610*

Жукова І.В. Особливості змісту адміністративної відповідальності за порушення у сфері загальної середньої освіти.

На підставі аналізу понятійно-категоріальних особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері загальної середньої освіти як самоврядного юридичного та державно-управлінського конструктів запропоновано теоретичне визначення поняття «адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері загальної середньої освіти» як встановлений адміністративно-правовими положеннями, обов'язок фізичних, чи юридичних, осіб зазнавати, передбачених законом, заходів впливу за порушення вимог і правил щодо: регулювання освітнього процесу, забезпечення прав здобувачів загальної середньої освіти, безпеки навчання та належного функціонування закладів загальної середньої освіти, з метою захисту правопорядку, забезпечення якості освіти та попередження повторних та подальших імовірних правопорушень у цій сфері.

Зазначений підхід є застосовним та концептуальним, проте, потребує доповнення у контексті розуміння суб'єктного складу потенційних порушників адміністративно-правових приписів у сфері освіти, та, відповідно, загальної середньої освіти. Визначено, що спеціальним суб'єктом потенційних правопорушень у сфері загальної середньої освіти є батьки, або законні представники, до компетенції котрих доцільно відносити здобуття загальної середньої освіти тими, хто належить до кола їх відання. У такий спосіб можна уникнути та попередити факти ухилення від відвідування закладів загальної середньої освіти, що є негативним складником процесу набуття відповідних освітніх компетентностей.

Визначено, що «адміністративна відповідальність за порушення правил у сфері освіти» як самоврядна теоретична та феноменологічна категорія у сфері державного управління та юридичної науки, як і адміністративна відповідальність, у її загальному розумінні, має певні відмітні риси (ознаки). Ключовою ознакою адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері освіти визначено регламентацію підстави останньої. Така ознака, як правило, має місце у нормативно-правових актах – в Україні зазначений кластер регламентовано у ст. 188-54 Кодексу України про адміністративні правопорушення та деякими статтями у даному нормативному документі, що є дотичними до такої.

Виокремлено похідну ознаку адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері освіти – закріплення можливостей (опцій) настання останньої на законодавчому рівні. З точки зору правової теорії, такий підхід означає, що виключно положення адміністративного права можуть визначати відповідальність суб'єктів надання освітніх послуг у сфері загальної середньої освіти.

Додатковими ознаками адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері освіти, що виступають елементом доповнення двох вищезазначених, обґрунтовано вважати попередження порушень та виховний вплив останньої.

Ключові слова: відповідальність, юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, кримінальна відповідальність,

адміністративна відповідальність у сфері загальної середньої освіти, Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Zhukova I.V. Features of the content of administrative liability for violations in the sphere of general secondary education.

Based on the analysis of the conceptual and categorical features of administrative liability for violation of rules in the field of general secondary education as self-governing legal and state-administrative constructs, a theoretical definition of the concept of «administrative liability for violation of rules in the field of general secondary education» is proposed as the obligation of individuals or legal entities, established by administrative and legal provisions, to undergo, as provided for by law, measures of influence for violation of requirements and rules regarding: regulation of the educational process, ensuring the rights of applicants for general secondary education, safety of education and proper functioning of general secondary education institutions, in order to protect law and order, ensure the quality of education and prevent repeated and further probable violations in this area.

The specified approach is applicable and conceptual, however, it requires additions in the context of understanding the subjective composition of potential violators of administrative and legal regulations in the field of education, and, accordingly, general secondary education. It is determined that the special subject of potential offenses in the field of general secondary education are parents, or legal representatives, to whose competence it is appropriate to attribute the acquisition of general secondary education by those who belong to their circle of jurisdiction. In this way, it is possible to avoid and prevent the facts of evasion from attending general secondary education institutions, which is a negative component of the process of acquiring the appropriate educational competencies. It is determined that “administrative responsibility for violation of rules in the field of education” as a self-governing theoretical and phenomenological category in the field of public administration and legal science, as well as administrative responsibility, in its general understanding, has certain distinctive features (signs). The key feature of administrative responsibility for violation of rules in the field of education is the regulation of the basis of the latter. Such a feature, as a rule, takes place in regulatory legal acts – in Ukraine, the specified cluster is regulated in Art. 188-54 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and some articles in this regulatory document that are relevant to this.

A derivative feature of administrative liability for violation of rules in the field of education is highlighted – fixing the possibilities (options) of the latter’s occurrence at the legislative level. From the point of view of legal theory, such an approach means that only the provisions of administrative law can determine the liability of entities providing educational services in the field of general secondary education.

Additional features of administrative liability for violation of rules in the field of education, which act as an element of complementing the two above, are reasonably considered to be the prevention of violations and the educational impact of the latter.

Key words: liability, legal liability, administrative liability, civil liability, disciplinary liability, criminal liability, administrative liability in the field of general secondary education, Code of Ukraine on Administrative Offenses.

Постановка проблеми. Відповідальність як стала юридична категорія є інструментом відображення взаємозв’язку між суб’єктами, такими як: держава, інституції, громадянське суспільство та ін. Тож, перш ніж переходити до розуміння понятійно-категоріальних та сутнісних особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері загальної середньої освіти, необхідно надати загальне тлумачення поняттям відповідальності та адміністративної відповідальності, охарактеризувавши її види.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Адміністративна відповідальність за порушення правил у сфері загальної середньої освіти як самоврядна теоретична та феноменологічна категорія у сфері державного управління та юридичної науки є предметом науково-дискусійного інтересу переважно вітчизняних науковців та дослідників.

Зарубіжна наукова база досліджень термінів «відповідальність», «юридична відповідальність», а також, аналізу істотних рис видів останньої (цивільної, дисциплінарної, кримінальної) представлена у роботах: Моллера Дж. [10], Скаанінга С.Е. [10], Рена Ю. [11], Лу К.А. [11] та ін. У більшості наукових робіт погляди на проблеми наукових позицій щодо сутності даних понять є

неоднорідними, однак предметним залишається факт інтеграційного курсу України на подальше академічне зближення із країнами-партнерами, як-от ЄС та США, із унаслідуванням традицій та концепцій останніх.

Серед представників доктринально-дослідницької парадигми в Україні доцільно виділяти роботи: Ярої О. [12], Хохлової І. [13], Комарницької І. [9], Добрянської Н. [8], Дрофича Ю. [7], Осадчого В. [6]. Проведений аналіз вітчизняних наукових позицій щодо сутності трактування терміну «адміністративна відповідальність за порушення правил у сфері загальної середньої освіти» крізь теоретико-доктринальну призму потребує подальшого розгляду та аналізу за аналогово-правовою структурою.

Також, необхідно зазначити, що теоретичне та, як наслідок, практичне розуміння понятійно-категоріального апарату та систематичних особливостей дефініціювання терміну адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері загальної середньої освіти наділене особливим рівнем академічної застосовності, в контексті подальшої концептуалізації дослідницького інструментарію.

Мета статті – розкриття змісту терміну адміністративної відповідальності за порушення у сфері загальної середньої освіти шляхом здійснення комплексного аналізу поняття «відповідальність» у якості сталої юридичної категорії, та її видів, а, також, ознак адміністративної відповідальності, у контексті розуміння потенційних загроз дезінтеграції освітньої діяльності із нормами та цілями демократичних законодавчих концепцій.

Виклад основного матеріалу. Узагальнено, поняття «відповідальність» у рамках правової та, частково, державно-управлінської наук має різні трактування. Юридичне теоретизування даного терміну передбачає його ототожнення із обов'язком щодо дотримання норм права державою, фізичною та юридичною особами [1, с. 63]. В цей же час, термін «відповідальність» у рамках теорії державного управління розглядається як механізм превенції порушень правових приписів, що забезпечується за допомогою стимулювання правомірної поведінки шляхом формування категорії обмежень, що можуть виникати внаслідок вчинених, або потенційних, правопорушень [2].

У контексті загального дефініціювання поняття (терміну) «відповідальність» у його нормативно-правовій та державно-управлінській проєкціях доцільним також вбачається конкретизація видів останньої. До таких належить власне юридична, адміністративна, цивільна, дисциплінарна та кримінальна. Коротко окреслимо їх ключові риси нижче (щодо питання адміністративної відповідальності, що є ключовим у розрізі даного дослідження, то його розглянемо окремо і приділимо більше уваги).

Так, юридичну відповідальність доцільно визначати видом соціальної відповідальності, що передбачає настання наслідків за порушення законодавчих приписів, вимог законодавства та договірних відносин, що укладені на основі певних нормативних стандартів [3, с. 69]. Суб'єктивною ознакою юридичної відповідальності як сталої юридичної категорії є необхідність виконання обов'язків учасниками правових відносин (державою, інституціями, громадянами та ін.) з метою запобігання подальшому настанню несприятливих юридичних наслідків (санкцій) за вчинене правопорушення.

Цивільну відповідальність, у свою чергу, з точки зору загальноправової теорії, доцільно розглядати як вид юридичної відповідальності, що полягає у обов'язку фізичних чи юридичних осіб здійснювати відшкодування збитків та зазнавати інших обмежень внаслідок часткового або повного невиконання персональних договірних зобов'язань, Джерелом виникнення останніх, знову-таки, є правові норми [4, с. 134].

Дисциплінарна відповідальність також є видом юридичної відповідальності, призначення котрої полягає у невідворотності настання заходів дисциплінарного впливу за порушення трудових, соціальних вимог. Така відповідальність може бути накладена державними органами та посадовими особами, проте, виключно на засадах дотримання законодавчих вимог [5, с. 224].

Кримінальна відповідальність як вид юридичної відповідальності представляє собою презумпцію обов'язку особи, яка вчинила злочин, зазнати передбачених кримінальним законом наслідків, що реалізуються через застосування заходів державного примусу, спрямованих на покарання, вправлення або попередження нових правопорушень [6, с. 115].

Узагальнивши, можемо зробити висновок про більш широке статусне розуміння терміну «юридична відповідальність» у її соціальному вимірі, тоді як її підвиди – цивільна, дисциплінарна, кримінальна відповідальності, хоча й мають окреме поле для трактування, визначаються складовими частинами першої.

На основі здійсненого аналізу загальних особливостей розуміння термінів «відповідальність», «юридична відповідальність», а також аналізу істотних рис видів останньої (цивільної, дисциплінарної, кримінальної) пропонуємо перейти до конкретизованого огляду особливостей поняття та видів адміністративної відповідальності.

Вбачаємо за доцільне у даному контексті звернути увагу на науковий погляд Ю. Дрофича [7, с. 21-22], який визначає адміністративну відповідальність як інваріацію юридичної відповідальності, що настає на підставі факту вчинення адміністративного правопорушення (дана конструкція носить назву «адміністративний вплив»). Метою притягнення до адміністративної відповідальності у зазначеному дослідженні названо забезпечення дотримання законності та попередження подальших правопорушень адміністративно-правової генерації.

Окрім власне категоріального розуміння адміністративної відповідальності як підвиду юридичної відповідальності вважаємо за необхідне розглянути ключові ознаки останньої. До таких, згідно конотацій вітчизняних [8, с. 33; 9, с. 157-158] та іноземних [10, с. 119-120; 11, с. 323] науковців, належить формування підстав відповідальності, регулювання нормами адміністративного права (зокрема, положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення), а також наявність державного примусу, оперативності та невиключності кримінальної відповідальності.

Так, формування підстав відповідальності у якості ознаки адміністративної відповідальності доцільно розглядати з позиції обов'язкової наявності адміністративного проступку як юридичного факту, що є відліком настання відповідного виду юридичної караності [8, с. 33]. Відмітним елементом формування підстав адміністративної відповідальності є її менша, порівняно із кримінально-правовою, суспільна небезпечність у ієрархічному вимірі.

Регулювання нормами адміністративного права, як-от Кодексом України про адміністративні правопорушення, як ознака адміністративної відповідальності потребує розгляду у площині юридичного рамкування даним нормативним актом потенційних правопорушень, що виникають внаслідок невиконання адміністративно-правових приписів законодавця [9, с. 157-158].

Державний примус як ознака-складник адміністративної відповідальності розкривається через опцію застосування заходів впливу, що підлягають застосуванню органами виконавчої влади, або уповноваженими посадовими особами (превенція порушення законодавчих адміністративних приписів; нівелювання уже наявних порушень адміністративно-правового законодавства за допомогою встановлення додаткових мірил та інваріацій відповідальності) [10, с. 119-120].

Оперативність як один із засадничих елементів адміністративної відповідальності підлягає розумінню у розрізі презумпції ухвалення рішень щодо відповідальності безпосередньо після факту виявлення адміністративно-правового проступку [11, с. 323].

Врешті-решт, невиключність кримінальної відповідальності у якості ознаки адміністративної відповідальності як підвиду юридичної відповідальності полягає у тому, що адміністративно-правова відповідальність може наступати лише за вчинення проступків, що не підпадають під дію кримінального права [12].

На підставі аналізу відповідальності та її видів у якості сталої юридичної категорії, а також поняття та ознак адміністративної відповідальності пропонуємо конкретизувати наше дослідження шляхом комплексного аналізу адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері загальної середньої освіти.

Перш за все, доцільно сконцентрувати увагу на аналізі понятійно-категоріальних особливостей адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері загальної середньої освіти як самоврядного юридичного та державно-управлінського конструктів.

Нам імпонує наукова позиція О. Ярої, яка здійснила аналіз прав та обов'язків, а також, відповідальності науково-педагогічних працівників у сфері освіти України [12, с. 33]. На підставі останнього, зокрема, вченою було зроблено висновок щодо наявності у адміністративно-правовій відповідальності окремих рис, що детермінують її загальне призначення – як-от, належний рівень надання освітніх послуг, дотримання та реалізація освітньо-процесуальних стандартів та, як наслідок, забезпечення здобувачів правом на отримання належного рівня повної загальної середньої освіти та, відповідно, кваліфікації перед вступом до закладу вищої освіти.

З огляду на це, можемо самостійно розвинути та запропонувати теоретичне визначення поняття «адміністративної відповідальності за порушення правил у сфері загальної середньої освіти». Ми, відтак, пропонуємо визначати останню, як встановлений адміністративно-правовими положеннями обов'язок фізичних чи юридичних осіб зазнавати передбачених законом заходів впливу

за порушення вимог і правил щодо: регулювання освітнього процесу, забезпечення прав здобувачів загальної середньої освіти, безпеки навчання та належного функціонування закладів загальної середньої освіти, з метою захисту правопорядку, забезпечення якості освіти та попередження повторних та подальших імовірних правопорушень у цій сфері.

Разом з тим, на наше переконання, трактування терміну «адміністративна відповідальність за порушення правил у сфері загальної середньої освіти» крізь теоретико-доктринальну призму потребує подальшого розгляду та аналізу за аналогово-правовою структурою.

Так, зокрема, у дослідженні І. Хохлової [13, с. 185] під адміністративною відповідальністю за порушення правил у сфері освіти та, відповідно, у сфері загальної середньої освіти запропоновано розуміти караність протиправних дій, що, зокрема, пов'язані із вчиненням конкретних проступків під час навчального процесу та процесу виховання здобувачів освіти (і, відповідно, загальної середньої освіти). До таких можна віднести факти порушення працівниками освітніх установ стандартів професійної етики, дисципліни чи обов'язків, а також порушення працівниками освітніх установ стандартів професійної етики, дисципліни чи обов'язків, що також є складовою частиною дезінтеграції освітньої діяльності із нормами та цілями демократичних законодавчих концепцій.

Висновки. Отже, вказаний вище підхід вбачаємо застосовним та концептуальним, проте, на наш погляд, останній потребує доповнення у контексті розуміння суб'єктного складу потенційних порушників адміністративно-правових приписів у сфері освіти та, відповідно, загальної середньої освіти. Ми вважаємо, що спеціальним суб'єктом потенційних правопорушень у сфері загальної середньої освіти можна називати батьків або законних представників, до компетенції котрих доцільно відносити здобуття загальної середньої освіти тими, хто відноситься до кола їхнього відання. У такий спосіб, наприклад, можна уникнути та попередити факти ухилення від відвідування закладів загальної середньої освіти, що є негативним складником процесу набуття відповідних освітніх компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петренко П. Відповідальність суб'єктів державного управління як критерій розмежування політичних і адміністративних посад. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. № 5 (29). 2018. С. 60–64.
2. Тимошенко М. та ін. Відповідальність державних службовців: проблеми реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. Серія: Державне управління. № 20. 2021. С. 87–93.
3. Загребельна Н. Юридична відповідальність з позиції справедливості та дієвості: сучасні реалії та поняття. *Copernicus Political and Legal Studies*. Vol. 1 (4). 2022. Р. 63–73.
4. Гащин В. Основні поняття, особливості та форми цивільно-правової відповідальності. *V Всеукраїнська студентська науково-технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*. № 2. 2012. С. 134.
5. Калаянов Д. Теоретичний аспект визначення дисциплінарної відповідальності поліцейських. *Серія: Право*. № 2 (80). 2023. С. 221–226.
6. Осадчий В. Кримінальна відповідальність: загальні зауваження. *Dictum Factum. Кримінальне право та процес*. № 1 (10). 2019. С. 109–117.
7. Дрофич Ю. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури. *Науковий вісник УжНУ*. Серія: Право. № 73 (2). 2022. С. 18–26.
8. Добрянська Н. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності та елемент державного примусу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. № 2. 2024. С. 30–35.
9. Комарницька І. Адміністративна відповідальність: теоретико-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 2 (7). 2020. С. 155–161.
10. Møller J., Skaaning S.-E. *The Rule of Law. Definitions, Measures, Patterns and Causes*. Palgrave Macmillan. 2014. 216 p.
11. Ren Y., Lu X. *A New Study on the Judicial Administrative System with Chinese Characteristics*. Springer Nature Singapore. 2020. 658 p.

12. Яра О. Права, обов'язки та відповідальність науково-педагогічних працівників вищих юридичних закладів України. *Юридична наука*. № 12 (114). 2020. С. 28–35.
13. Хохлова І. Адміністративна відповідальність за порушення права громадян на здобуття вищої освіти. *Вісник Одеського національного ун-ту*. Серія: Правознавство. № 9 (16). 2011. С. 183–188.